

Merenje finansijske pismenosti

Sažet prikaz rezultata istraživanja

Pripremljeno za: Narodnu banku Srbije

Opis metodologije

- U cilju procene i evaluacije finansijske pismenosti, sprovedeno je istraživanje na uzorku 1037 građana Srbije, starosne dobi 18 i više godina. Uzorak je slučajan reprezentativan. Za prikupljanje podataka korišćen je metod intervju licem u lice u domaćinstvu korisnika. Intervju je vođen strukturiranim upitnikom koji je ispitivao sledeće teme:
 - ⇒ Odabir i poznavanja finansijskih proizvoda
 - ⇒ Stepen finansijske inkluzije
 - ⇒ Finansijska kontrola i sastavljanje kraja sa krajem
 - ⇒ Finansijsko planiranje
 - ⇒ Provera znanja i razumevanja
- Istraživane teme se sagledavaju u svetlu opštih podataka za datu populaciju. Takođe se razmatraju i socio-demografske osobenosti i njihov odnos sa osnovnim pokazateljima finansijske kontrole i pismenosti.
 - ⇒ Za opštu procenu stanja i razumevanja finansijske pismenosti, izvedeni su i sumarni/objedinjujući indikatori – kompozitni skorovi za sledeće pokazatelje
 - Finansijska kontrola
 - Finansijsko planiranje
 - Skor znanja i razumevanja koji obuhvata tri susedna pitanja:
 - Razumevanje finansijskih operacija
 - Razumevanje finansijskih principa
 - Poznavanje finansijski proizvoda

DEFINISANJE KLJUČNIH POJMOVA KORIŠĆENIH U ISTRAŽIVANJU

Finansijska kontrola obuhvata skup više pokazatelja koji ispituju ulogu građana u kontroli novčanih sredstava domaćinstva (kućnom budžetu) i način upravljanja finansijama.

Kućni budžet predstavlja raspodelu sredstava domaćinstva na potrošnju, štednju i otplatu.

Situacija **sastavljanja kraja sa krajem** se odnosi na situaciju u kojoj primanja domaćinstva ne mogu da pokriju trenutne troškove života. Ova mera ukazuje na rizik od prekomerne zaduženosti.

Stepen finansijske inkluzije govori o intezitetu saradnje sa finansijskim institucijama i meren je brojem proizvoda koje je ispitanik prijavio da koristi.

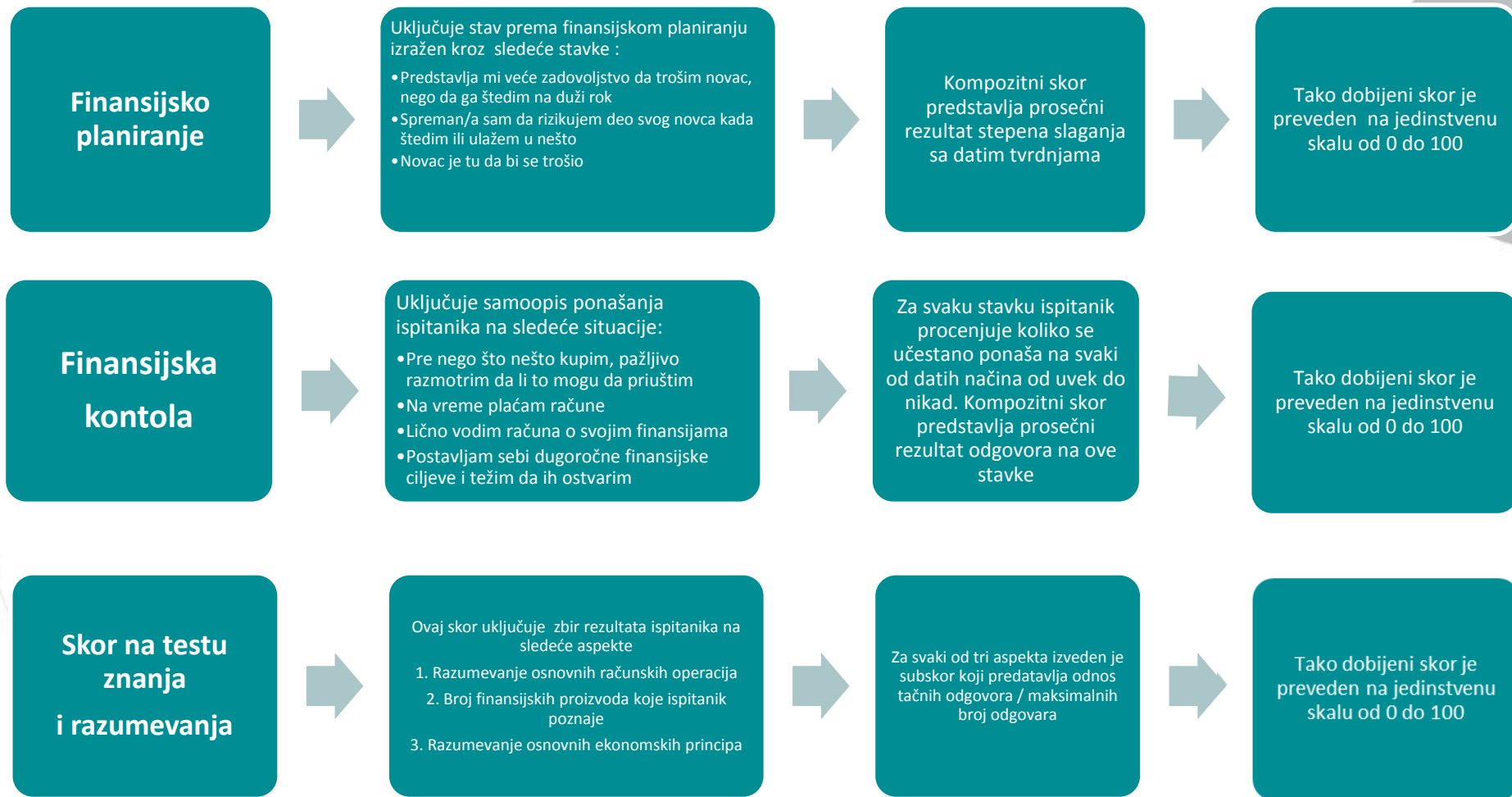
Finansijsko planiranje predstavlja skup indikatora koji imaju za cilj da ukažu na ispitanikov odnos prema riziku, investicijama, i dugoročnom planiranju u ulaganje i upravljanje novcem, kao i planskoj, odnosno neplanskoj potrošnji.

Stepen samopouzdanja u suočavanju sa budućim finansijskim šokovima se odnosi na procenu ispitanika koliko bi dugo mogli da žive od ušteđenog novca, ukoliko bi izgubili glavni izvor primanja.

Znanje i razumevanje ispituje snalaženje ispitanika u osnovnim računskim operacijama (deljenje, računanje kamate...) koje su neophodne za razumevanje finansijskih proizvoda kao i poznavanje osnovnih principa (odnos inflacije i troškova života, odnos rizika i prinosa kod ulaganje,...)

Odnos prema finansijskom planiranju predstavlja jednu od 4 stavke kojima se ispituje odnos prema dugoročnim planovima vezanim za finansije i štednju. Stavka „Novac je tu da bi se trošio“ predstavlja i eksploratornu varijblu prema preporuci OECD.

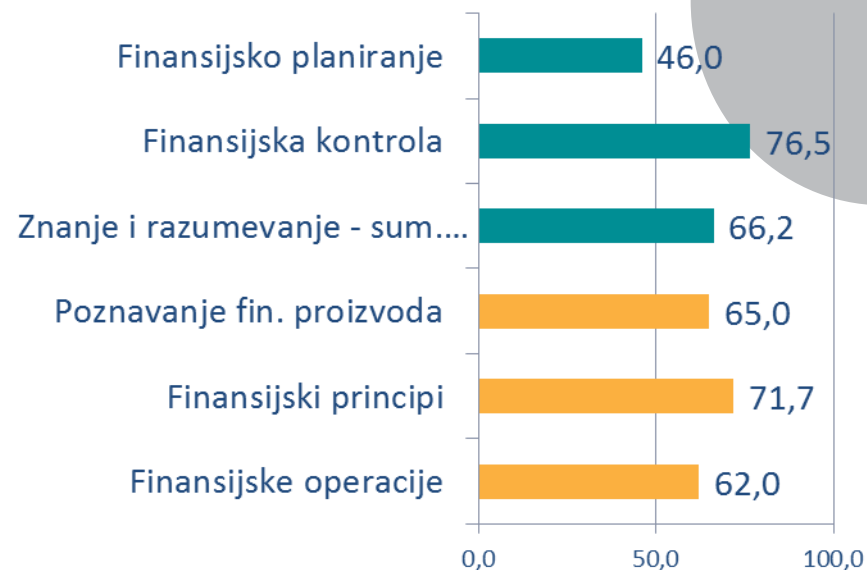
Budući da je upitnik strukturisan tako da ispituje 4 osnovne celine koje omogućavaju bolje razumevanje finansijske pismenosti, za svaku od celina je izveden jedan ili dva glavna indikatora – kompozitna skora, koji govore o stepenu izraženosti date varijable u populaciji. Kompozitni skor predstavlja objedinjene odgovore ispitanika na više pokazatelja i kreće se u opsegu od 0 do 100. Ovde je prikazano koja pitanja su uključena u računanje skora i način na koji je dati skor dobijen.

Osnovni procenjivani pokazatelji – finansijsko znanje, finansijska kontrola i finansijsko planiranje – kompozitni skorovi

- Na osnovu ovako definisanih pokazatelja finansijske pismenosti i na osnovu sračunatih kompozitnih skorova možemo zaključiti sledeće:
- Na definisanoj ciljnoj populaciji, najslabije skorove beležimo za finansijsko planiranje.
- Postignuti skor za finansijsko znanje i razumevanje je relativno visok
- Za finansijsku kontrolu beležimo najviše skorove.
- Očekivano, znanje i razumevanje je najviše povezano sa obrazovanjem; što je stepen obrazovanja viši, to je ovaj skor veći. U skladu sa tim, boljestojeći slojevi stanovništva pokazuju bolje snalaženje na ovim zadacima nego siromašniji.
- Stepen finansijske kontrole i planiranje je povezan sa godinama. Najstariji slojevi postižu najveće skorove na ove dve mere.
- Finansijska kontrola i finansijsko planiranje su povezani sa stabilnošću prihoda i mogućnostima za upravljanje kućnim budžetom. Oni koji imaju nestabilna i niska primanja, verovatno i ne znaju i ne pokušavaju da svoj budžet kontrolišu i da prave dugoročne finansijske planove.

Kompozitni skorovi – finansijsko znanje i razumevanje, finansijska kontrola i finansijsko planiranje

Populacija, Srbija, 18 i više godina,
 reprezentativni uzorak
 Kompozitni skorovi, min = 0, max = 100
 Aritmetičke sredine na datoj populaciji

Finansijska kontrola

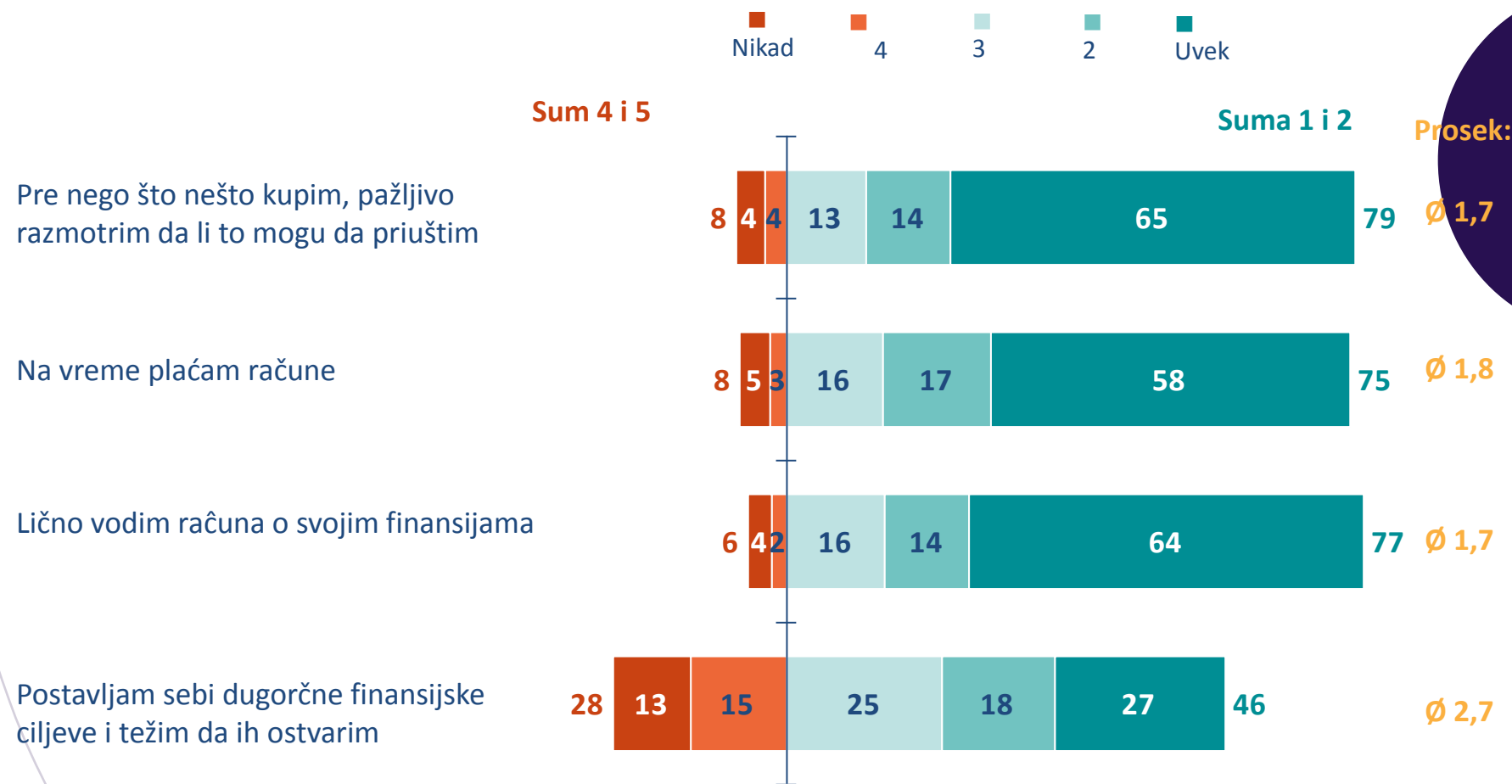
- Stav prema finansijskoj kontroli
- Upravljanje kućnim budžetom
- Ponašanje u situacijama sastavljanje kraja sa krajem

Opšti zaključci o finansijskoj kontroli

- Ispitivanje finansijske kontrole obuhvata samo-opise ponašanja ispitanika u situacijama koje bi trebalo da odražavaju stepen finansijske kontrole, zatim suočavanja sa situacijama sastavljanja kraja sa krajem i način prevazilaženja ove situacije kao i proveru da li domaćinstvo poseduje kućni budžet.
 - ⇒ Kada posmatramo samo-opise ponašanja (koju mogu biti precenjeni ili previše racionalizovani, jer su to socijalno poželjni obrasci) možemo zaključiti da je stepen kontrole prilično visok. Prosečan kompozitni skor je **76** (min 0, max 100).
 - ⇒ Više od 70% građana izveštava da na vreme plaćanja račune, pažljivo razmišlja da li može sebi da priušti to što kupuje, i lično vodi računa o svojim finansijama.
 - ⇒ Jedini indikator gde je ponašanje drugačije **jeste planiranje dugoročnih finansijskih ciljeva**. Ovde značajno manje, 46% populacije iznosi da se ponaša na ovaj način. 28% tvrdi da se ponaša suprotno, i oni pripadaju svim starosnim dobima.
 - ⇒ U poslednjih 12 meseci, **skoro polovina građana Srbije starosne dobi 18 i više godina, suočila se sa situacijom sastavljanja kraja sa krajem (48%)**. Ovo može da ukaže na relativno visok stepen rizika od prezaduženosti.
 - ⇒ Očekivano, oni sa nižim prihodima, nezaposleni, nižeg stepena obrazovanja, sa nestabilnim prihodima češće navode da su se našli u ovoj situaciji. Ova situacija je značajno češća u regionu Centralna Srbija, nego u Vojvodini i Beogradu.
 - ⇒ Najčešća strategija prevazilaženja situacije sastavljanja kraja sa krajem je **pozajmica od prijatelja i rođaka (dve trećine pribegava ovoj opciji), pa zatim smanjene trošenja, tj. odustajanje od kupovine (jedna trećina pribegava ovoj opciji)**. Zaduženja kod banke su ređa opcija za rešavanje ove situacije. Jedan od razloga za to je što značaj procenat ovih građana nije kreditno sposoban.

Finansijska kontrola: Učestanost pojedinih oblika ponašanja

Podaci u %

Base: Ukupna ciljna populacija

QM1: Pročitacu nekoliko rečenica koje opisuju ponašanje. Molim vas, recite mi da li se vi ovako ponašate ili ne koristeći skalu od 1 do 5, gde je 1 nešto što uvek radite, a 5 nešto što nikad ne radite. Deskrpcija na skali uvek, 2,3, 4, nikad

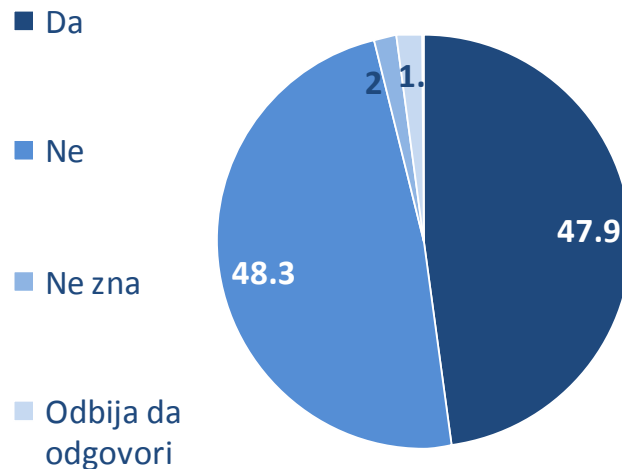

Skoro polovina građana Srbije je u poslednjih 12 meseci iskusila situaciju „sastavljanja kraja sa krajem“. Visok rizik od prekomerne zaduženosti! Nestabilna primanja čest uzrok ove situacije. Stav prema finansijskom planiranju nije povezan sa ovim iskustvom

Prisustvo situacije sastavljanje kraja sa krajem u populaciji – ukazuje na rizik prekomerne zaduženosti

Podaci u %

Da li su bili u situaciji u poslednjih 12 meseci „sastavljanja kraja s krajem“

Base: Ukupna cilja populacija, N=1037

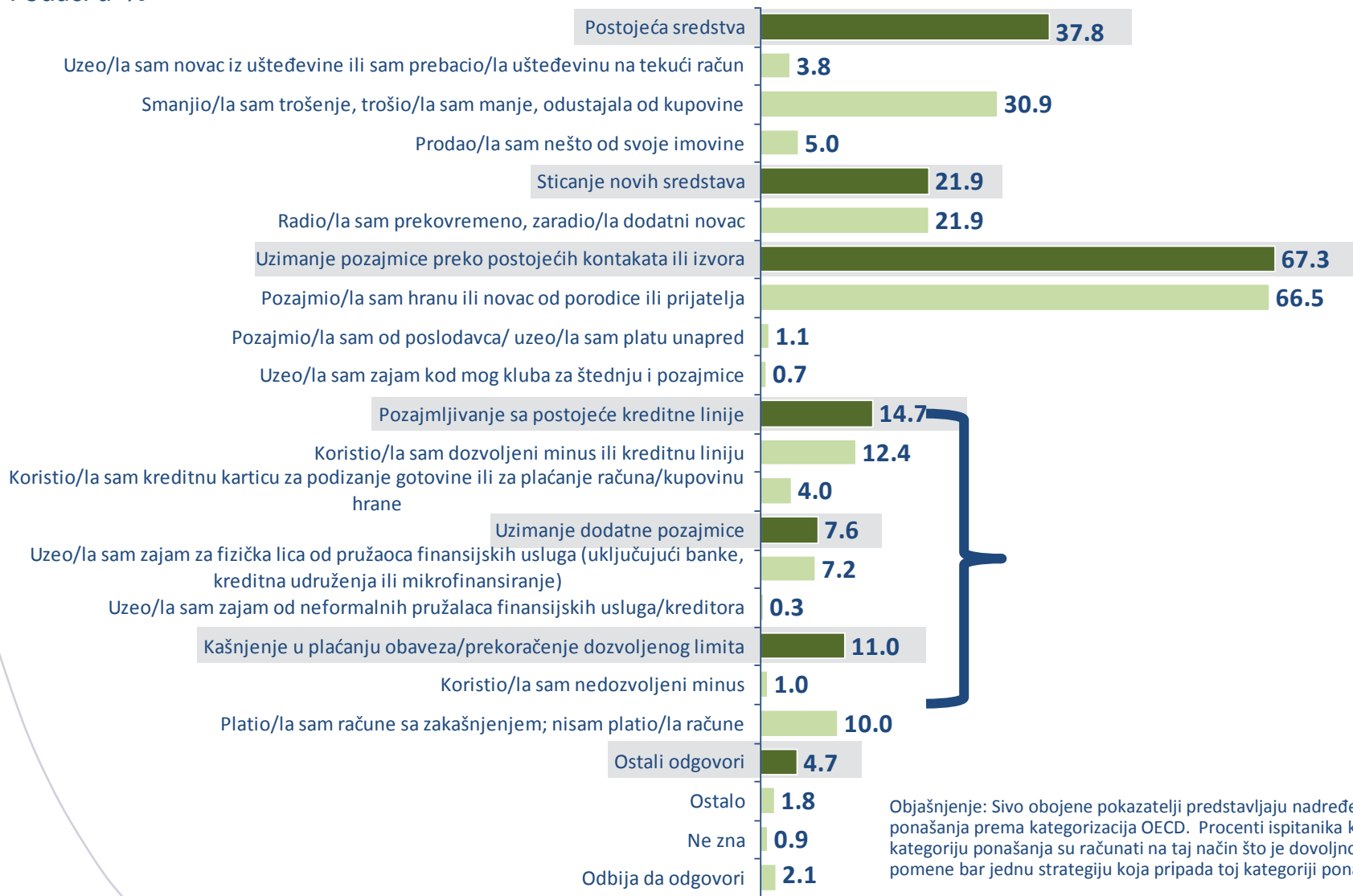
QM2: Ponekad se ljudi nađu u situaciji da njihova primanja ne pokrivaju u potpunosti njihove troškove života. Da li se to vama desilo u poslednjih 12 meseci?

Situacija „sastavlja kraja sa krajem“ se najčešće prevazilazi traženjem pozajmice od prijatelja ili smanjenjem trošenja.

Sastavljanje kraja sa krajem – učestalost pojedinih obrazaca ponašanja za prevazilaženje

Podaci u %

Objašnjenje: Sivo obojene pokazatelji predstavljaju nadređene kategorije ponašanja prema kategorizacija OECD. Procenti ispitanika koji prijavljuju datu kategoriju ponašanja su računati na taj način što je dovoljno da ispitanik pomene bar jednu strategiju koja pripada toj kategoriji ponašanja.

Base: Oni koji su imali situaciju sastavljanja kraja sa krajem, 48% od total populacije, N=497

QM3: Šta ste uradili da biste sastavili kraj s krajem kada vam se to desilo poslednji put?

Odabir finansijskih proizvoda

Poznavanje finansijskih proizvoda

Korišćenje finansijskih proizvoda i stepen finansijske inkluzije

Proces izbora finansijskog proizvoda i izvori informisanja

▪ **Poznavanje finansijskih proizvoda**

- Stanovništvo Srbije u proseku prepoznaje 8,4 od ispitivanih 13 proizvoda. 50% populacije poznaje više od 9 proizvoda. Najbolji poznavaoци finansijskih proizvoda su radno aktivni stanovnici, starosne dobi od 26 – 65 godina, koji inače i koriste najveći broj finansijskih proizvoda. Što su obrazovaniji i imućniji, to više proizvoda poznaju.
- Najpoznatiji bankarski proizvodi su tekući račun, kreditne kartice i štedni račun, a zatim osiguranje i penzijski fond. Za ove proizvode zna više od 80% populacije. Nedovoljno poznati proizvodi su sve vrste kreditnih proizvoda; bankarski krediti sa i bez sredstava osiguranja. Ove kategorije proizvoda predstavljaju masovne bankarske proizvode, međutim u populaciji nisu poznati pod ovim nazivima, već po nazivima koje koriste banke/finansijske institucije **u promovisanju proizvoda**.

▪ **Korišćenje finansijskih proizvoda**

- Građani Srbije starosne dobi 18 i više godine u proseku koriste 1.5 finansijski proizvod. 22% populacije ne koristi nijedan finansijski proizvod. To su pretežno mladi (od 18 do 25 godina starosti), koji još uvek nemaju mogućnosti ili potrebe za korišćenje finansijskih proizvoda i građani iz sela, niskog obrazovanja, bez stabilnog zaposlenja.

▪ **Odabir finansijskih proizvoda**

- Kada je u pitanju odabir finansijskih proizvoda prisutna su **dva obrasca ponašanja**: građani ili razmatraju više opcija – nekoliko finansijskih proizvoda (39%) ili uopšte ne razmatraju druge proizvode (29%). Što imaju više znanja i razumevanja kada je u pitanju finansijska pismenost, skloniji su da reaguju na prvi način.

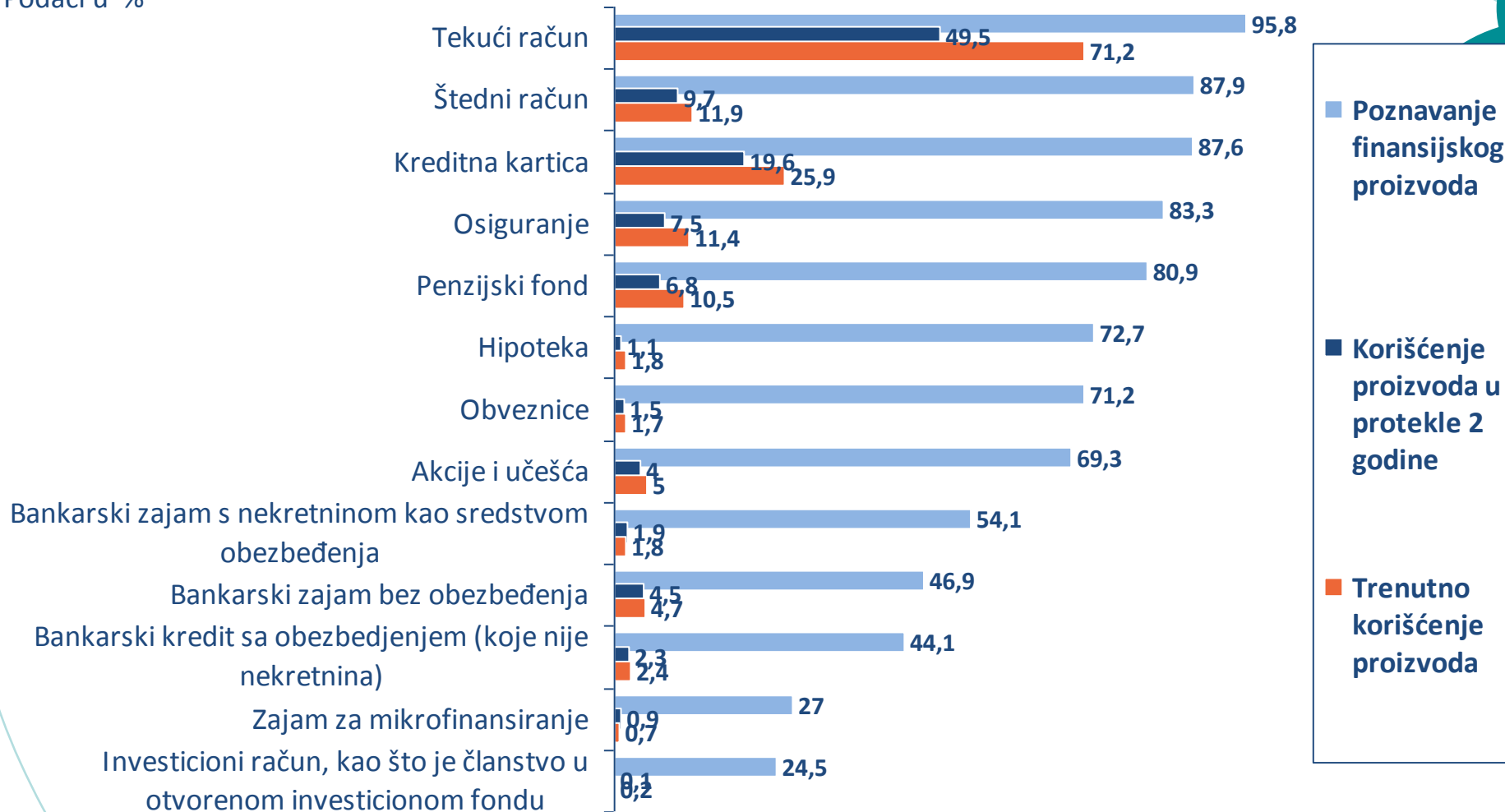
▪ **Izvori informisanja pri odlučivanju**

- Najveći značaj pri odlučivanju pri ugovaranju finansijskih proizvoda pripisuje se direktnom **kontaktnu u poslovnici i savetima i preporukama prijatelja i rođaka**. Dakle, kada se ugovaraju finansijski proizvodi građani odlaze u poslovnice finansijske institucije i savetuju se/razmenjuju iskustva sa prijateljima.

Tekući račun, štedni račun, kreditna kartica, osiguranje i penzijski fond najpoznatiji proizvodi. Tekući račun i kreditna kartica su najkorišćeniji proizvodi

Odabir finansijskih proizvoda: Poznavanje i iskustvo sa bankarskim proizvodima

Podaci u %

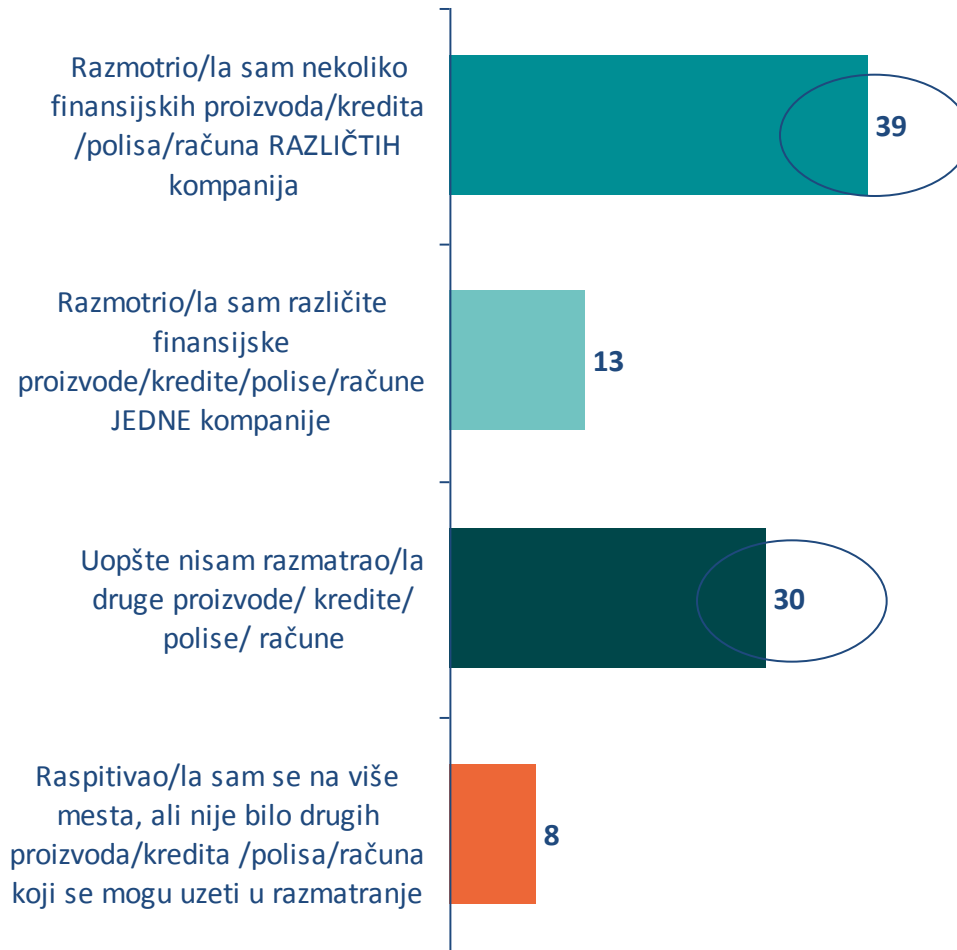

Pitanje QC1_a: Molim vas, recite mi da li ste čuli za neku od ovih vrsta finansijskih proizvoda **QC1_b:** A sada mi, molim vas, recite da li trenutno koristite neku od ovih vrsta finansijskih proizvoda. **QC1_c:** U protekle dve godine, koju od sledećih vrsta finansijskih proizvoda ste izabrali (bez obzira da li ih još uvek koristite)...

Populacija podeljena na dva načina izbora – ili se razmatra više opcija ili se drugi proizvodi uopšte ne razmatraju. Ovo je povezano sa stepenom finansijske inkluzije, obrazovanjem i primanjima građana.

Odabir finansijskih proizvoda: Način izbora finansijskog proizvoda (pri poslednjem ugovaranju proizvoda)

Podaci u %

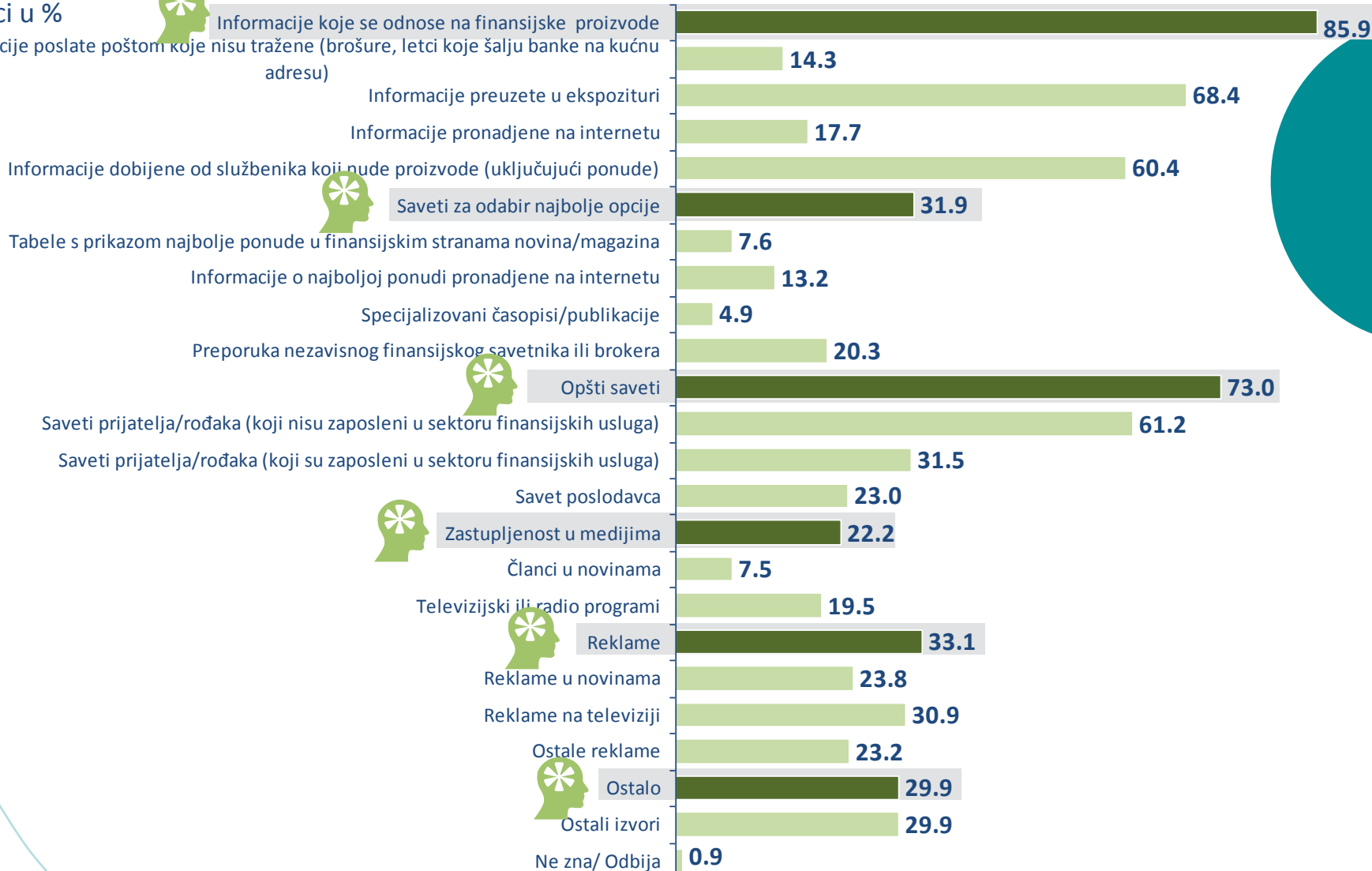

Base: Oni ispitanici koji su protekle dve godine koristili neke od navedenih vrsta finansijskih proizvoda, N=653

QC2: Koja od sledećih rečenica najbolje opisuje na koji način ste poslednji put odabrali dati proizvod

Odabir finansijskih proizvoda: Odabir finansijski proizvoda – najuticajniji izvor na donošenje odluke o izboru finansijskog proizvoda

Podaci u %

Pitanje: QC3) (INFL) Za koje izvore informacija smatrate da su najviše uticali na vašu odluku [UZETI PRVI PROIZVOD SA SPISKA QC1_c] da ih izaberete?!

Baza: Oni koji su razmatrali više prouzvoda, N=529

Finansijsko planiranje

Navike štednje

Stepen samopouzdanja u situaciji
finansijskog šoka

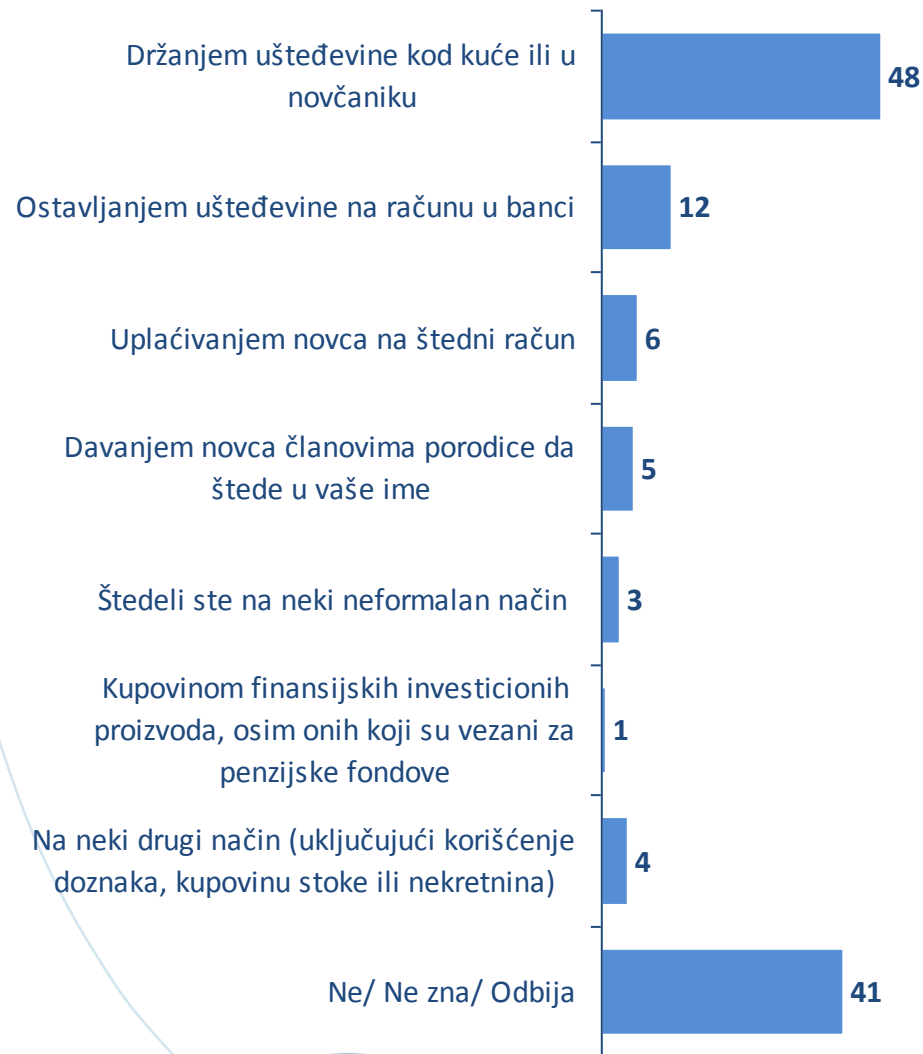
Stavovi koji odražavaju odnos prema
finansijskom planiranju

- Ovaj domen merenja finansijske pismenosti ispituje navike po pitanju štednje, stepen samopouzdanja sa finansijskim šokovima (koji se zasniva na sigurnosti u ušteđeni novac/ostavljen sa strane) i stavove koji odražavaju odnos prema dugoročnijem gledanju kada su u pitanju finansijska sredstva (odlaganje trenutnog zadovoljstva zarad višeg finansijskog cilja, odnos prema štednji i odvajanju novca).
- U ovoj populaciji neki oblik odvajanja novca „sa strane“ prijavljuje 59% građana. To pre svega podrazumeva uštedu neke sume novca i čuvanje u kući, dok se polaganje novca u formalne institucije za štednju/investicije prijavljuje od strane 16% građana.
 - ⇒ Tipičan oblik formalne štednje je štedni račun.
 - U banci štede imućniji slojevi stanovništva.
 - Građani starije starosne dobi (preko 66 godina) češće prijavljuju štednju nego ostali segmenti u populaciji.
 - Stavovi koji odražavaju odnos prema finansijskom planiranju govore o tome da je populacija podeljena po ovom pitanju. Prosečni kompozitni skor na ovom pitanju iznosi 46 (min 0, max 100). Što su mlađi, građani su manje skloni finansijskom planiranju, ali je i skor starosne grupe od 26 do 45 godina prilično nizak (39, min 0, max 100)
 - ⇒ Dominantan je „potrošački stav“ – „novac je tu da bi se trošio“, naročito u starosnoj dobi od 25 do 45 godina. Samo su stariji nešto zatvoreniji po tom pitanju.
 - ⇒ Više od jedne trećine građana tvrdi da im veće zadovoljstvo predstavlja da troše nego da štede na duži rok. Ovaj stav je naročito izražen kod kategorije građana sa višim primanjima domaćinstva, i kod onih iz mlađih starosnih segmenata.
 - ⇒ 40% građana tvrdi da uglavnom živi od danas do stura, dok 40% građana ima oprečan stav. Ovo odražava finansijsku nemoć i apatiju, tako da je ovaj stav najizraženiji kod siromašnijih, niže obrazovnih, sa nestabilnim i niskim primanjima.

59% građana prijavljuje neki oblik štednog ponašanja. Dominantni oblik je štednja kod kuće i u novčaniku. Dominantan oblik štednje u banci je polaganje novca na štedni račun.

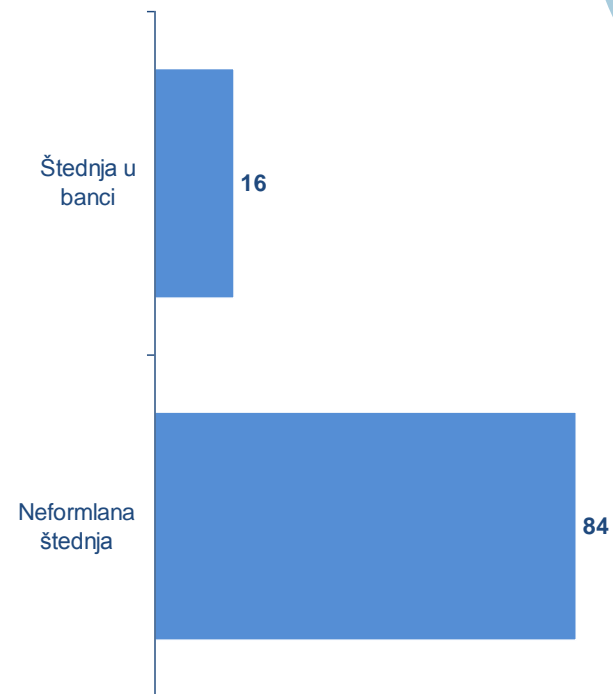
Finansijsko planiranje – oblici štednje

Podaci u %

Štednja u banci i neformalni oblici štednje

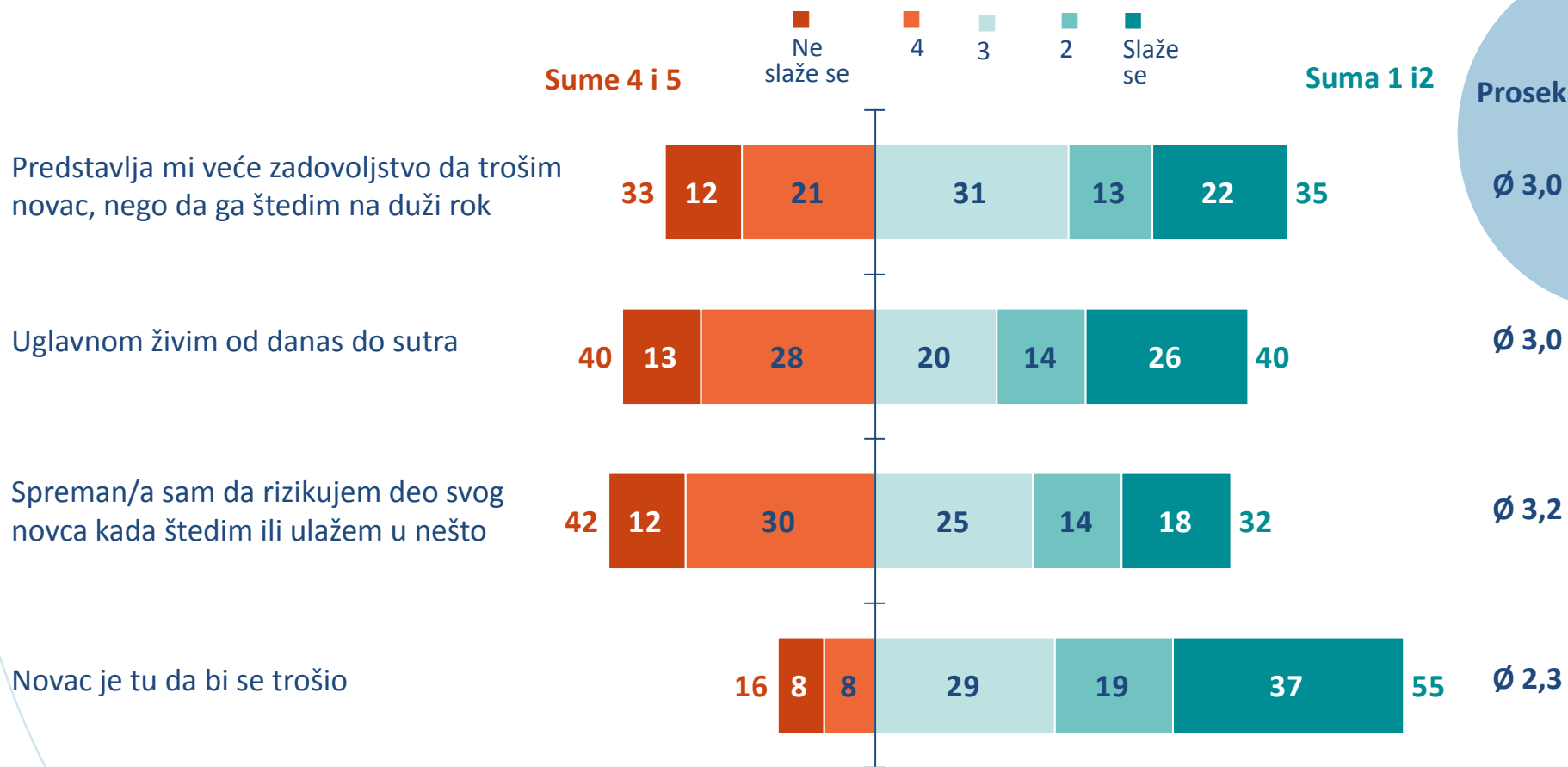
Podaci u %

Populacija podeljena po pitanju stavova koji se tiču finansijskog planiranja. U priličnoj meri je izražen stav da je novac tu da bi se trošio.

Finansijsko planiranje – Stavovi – indikatori finansijskog planiranja

Podaci u %

Base: Ukupna ciljna populacija, N=1037

QP3: Na skali od 1 do 5, gde 1 znači „potpuno se slažem“, a 5 znači „uopšte se ne slažem“, možete li da mi kažete koliko se slažete ili ne slažete sa svakom od sledećih rečenica

Znanje i razumevanje

- Poznavanje osnovnih finansijskih operacija
- Poznavanje osnovnih finansijskih principa

▪ Znanje i razumevanje

▪ Poznavanje finansijskih operacija

- Prosečan kompozitni skor na ovom domenu finansijske pismenosti je 62 (min 0, max 100), što je relativno dobar rezultat.

⇒ Deljenje i računanje kamate je poznato većini građana.

⇒ Sa druge strane „najteže zadatke“ za građane **Srbije predstavlja računanje kamate na kamatu i proračunavanje rasta štednog uloga**. Na ovim zadacima se ne snalazi značajan procenat građana, i ovo su zadaci na kojima se razlikuju pojedini segmenti u populaciji.

⇒ Naime, obrazovaniji, sa višim prihodima i mlađi segmenti građana, bolje razumeju ove zadatke.

▪ Građani Srbije relativno dobro razumeju osnovne finansijske principe.

⇒ Najbolje razumeju kako inflacija utiče na troškove života

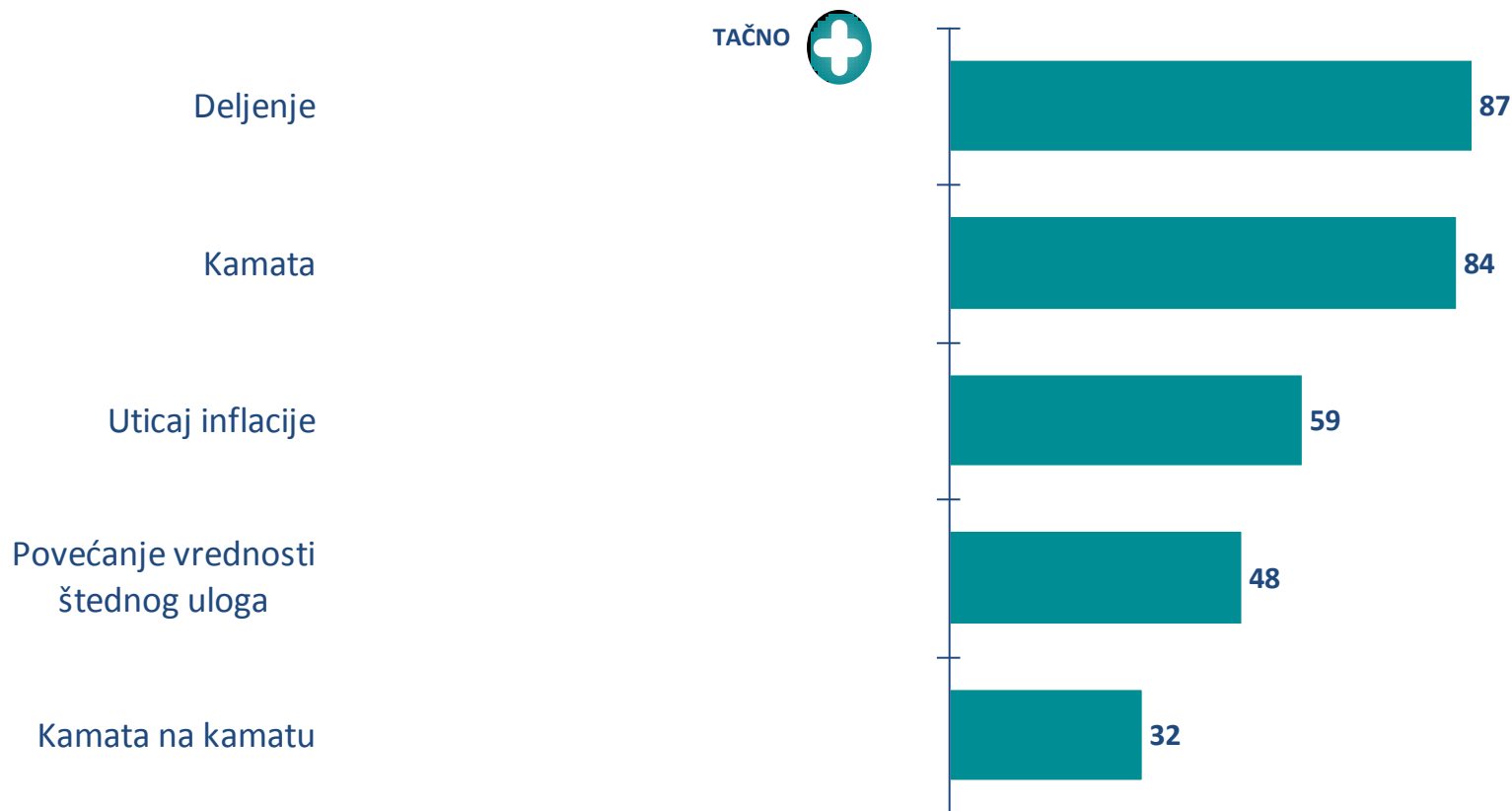
⇒ Znaju odnos između visine prinosa i rizika investicije

⇒ **Jedina stavka koju slabo razumeju vezana je za kontrolu rizika – manje im je poznat princip da ako diverzifikuju ulaganja smanjuju verovatnoću gubitka**. Većina njih nema iskustva sa štednjom i ulaganjem, niti razmišlja o ovim kategorijama, i otuda objašnjenje zašto ne razumeju ovaj princip.

Deljenje i računanje kamate su operacije koje poznaje većina populacije. Razumevanje uticaja inflacije, računanje rasta štednog uloga i kamata na kamatu predstavljaju problem za značajan deo populacije.

Znanje i razumevanje – Pregled tačnih odgovora za poznavanje osnovnih finansijskih operacija

Podaci u %

Base: Ukupna ciljna populacija, N=1037

Deljenje: QK2): Zamislite da petorica braće dobiju na poklon \$1,000. Ako treba da podele novac na jednake delove, koliko svaki dobije?

Uticaj Inflacije: QK3) (TIME) Sada zamislite da braća moraju da sačekaju godinu dana da bi dobili svoj deo sume od \$1,000. Da li će za godinu dana moći da kupe:

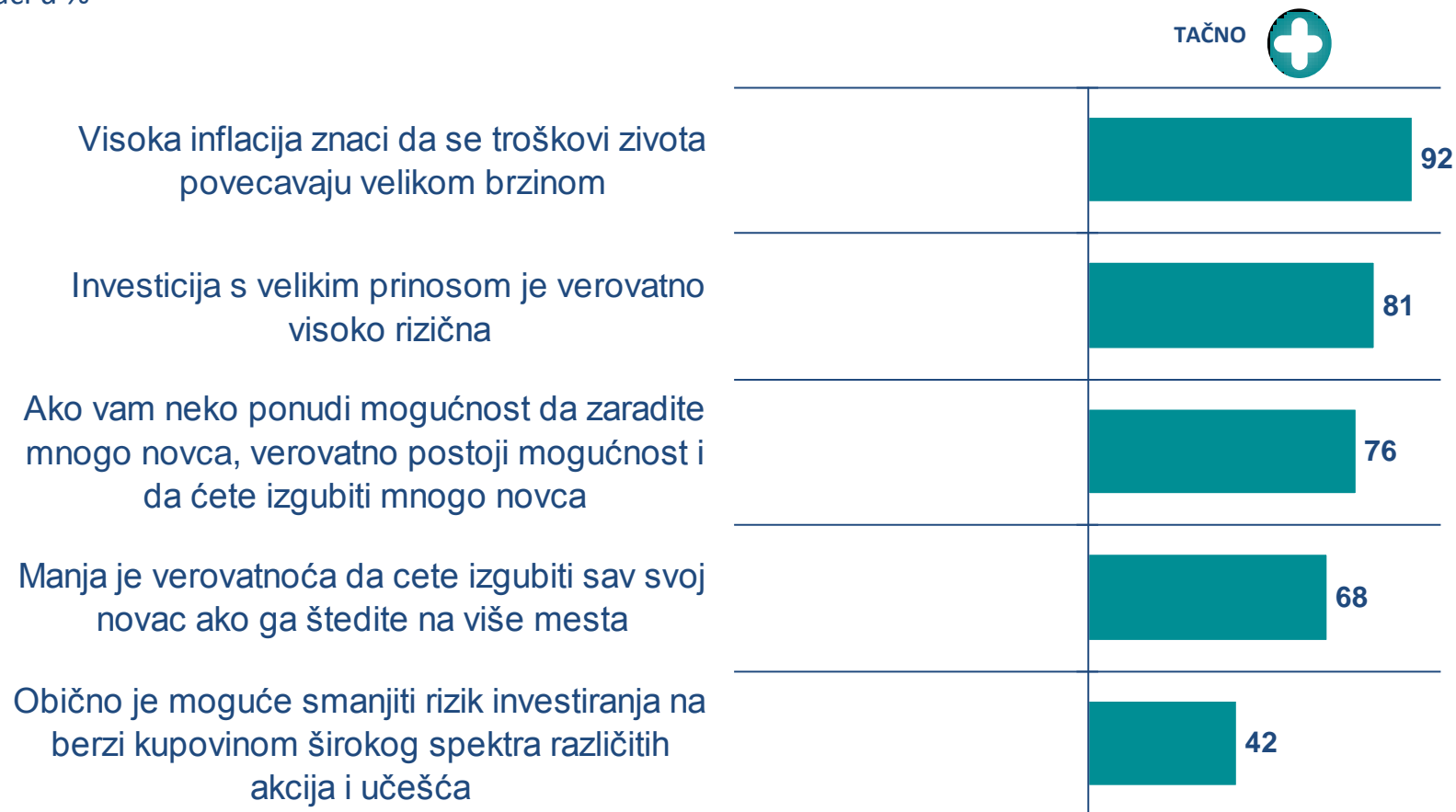
Kamata_: QK4) (INT) Ako jedne večeri pozajmite prijatelju \$25, a on vam sledećeg dana vrati \$25, koliku kamatu je on platio na tu pozajmicu?

Povećanje vrednosti štednog uloga QK5_a) (GROWa) Pretpostavimo da na vaš štedni račun položite \$100 s garantovanom kamatom od 2% godišnje. Ne uplaćujete više ništa na taj račun, niti podižete novac s njega. Koliko novca će biti na računu na kraju prve godine nakon što uplaćujete kamatu?

Građani Srbije vrlo dobro razumeju kako inflacija deluje na troškove života, i kakav je odnos između rizika i prinosa u investiranju. Lošije razumeju kako se rizik u investiranju ublažava.

Znanje i razumevanje finansijskih principa

Podaci u %

Base: Ukupna ciljna populacija, N=1037

QK6: Prema vašem mišljenju, da li su sledeće izjave tačne ili netačne. Ispitanik odgovara izborom odgovora tačno ili netačno. Na slajdu su prikazni odgovori ispitanika